

КОМПЕНДИЈУМ

ЗА УВОЂЕЊЕ ВЛАШКОГ ЈЕЗИКА У ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Сачинио
Паун Ес Дурлић, етнолог

У Мајданпеку, 1. јула 2011

I - УВОД

Овај КОМПЕНДИЈУМ је заснован на личном:

- а) **педагошком образовању** (Учитељска школа и Виша педагошка школа, група ликовно васпитање и образовање, и музичко образовање као споредна струка);
- б) **педагошком искуству** (15 година рада са влашким децом узраста од I до VIII разреда у настави ликовног и музичког васпитања и образовања, током којег сам активно користио влашки језик у настави приликом обраде стручних појмова латинског порекла, а преко истраживачке секције, са ученицима радио на хеуристици влашког фолклора; музичко народно стваралаштво аранжирао сам за одговарајући дечји узраст и користио у програму школског хора, уз пуну подршку родитеља, управе школе и просветних инспектора);
- в) **етнолошком образовању** (диплома на катедри за етнологију Филозофског факултета у Београду, недовршене постдипломске студије, учешће на међународним научним скуповима);
- г) **етнолошком сазнању** стеченом систематским теренским, библиографским и архивским истраживањем влашке духовне, социјалне и материјалне културе на подручју источне Србије (37 година, од чега 26 као кустос Музеја у Мајданпеку);
- д) **познавању информатике** (25 година рада са рачунарима, савладани многи програмски језици: Clipper, MS FoxPro, HTML, PHP, MySQL и други, огромно искуство у коришћењу многих програма, од обраде текста, израде фонтова, графике, мелодраме, до припреме књига за штампу и монтаже филмова).

II - ОСНОВНО ЕТНОЛОШКО ГЛЕДИШТЕ

а) По свим **етнографским карактеристика** (језик, веровања, обичаји, материјална култура и др.) Власи су део румунског народа, и то: источни Власи, тзв. Царани, припадају Олтенцима а обе групе тзв. Унгурјана припадају Банаћанима.

Анализа влашких родослова, прикупљених теренским истраживањем припадника Цвијићеве антропогеографске школе крајем 19. и почетком 20 века на око 80% територије насељене Власима, којима су додате и стотине генеалогичке изворе (међу којима је и материјал из Горњег Пореча који сам сâм истраживао), показује две небориве чињенице:

1) међу прецима данашњих Влаха нема „старица“, нарочито не из времена Аурелијана, како тврде романтиком понесени влашки „радачиништи“, и

2) основна маса од око 5000 родова, колико је обухваћено анализом за потребе монографија „Власи карпатске Србије“, досељена је углавном у првој половини XVIII века, када је етничка слика источне Србије добила своје данашње обриси. (Ни међу Србима на овоме простору нема „старица“: и поред свег труда који је уложила Цвијићева антропогеографска школа, нађено је, на пример, на подручју Пожаревачке Мораве свега 2% „старица“, а ту би, према очекивању, њихов супстрат требало да буде највећи!).

Основни узроци миграције Влаха су у социјално-економски; у Србији су захваћени процесом *акултурације*, чија је последица, на пример, србизација Влаха на подручју Пожаревачке Мораве и Стига, и повлаштивање Срба на подручју Неготинске Крајине и Тимока. Занимљиво је истаћи да су, у процентима, оба процеса потпуно изједначена (око 9%).

(Комплетан материјал биће приказан и темељно анализиран у наведеној монографији).

б) **Влашки језик** је језик само у етно-историјском контексту, у лингвистичком смислу реч је о *наречјима* румунског језика. Западни Власи говоре *банатским* дијалектом, а источни *олџенским*; румунски књижевни језик формиран је током 19 века, на *мунџенском* дијалекту, и цео тај процес није ни на који начин захватио Влахе источне Србије. Из тог разлога, Власи га осећају као страни језик, а само његове наведене дијалекте као матерњи. Поновићу зато дефиницију коју сам начинио за потребе Википедије, али која је од суштинског значаја и за овај компендијум:

„Влашки језик је популарни српски назив за дијалекте румунског језика којим, као својим матерњим језиком, говоре Власи источне Србије“.

Стање на терену је у погледу језика *кашасирофално*: најмлађа генерација Влаха, рођена у новом миленијуму, више није у прилици чак ни у рођеној кући да чује матерњи језик својих родитеља! Штавише, он се управо због тог најмлађег нараштаја свесно избегава! Крајем прошлог века све чешће сам на терену наилазио на куће у којима свекрва није знала српски, или га је тешко говорила, а снајка – Влајна са неког оближњег брда - није знала влашки, или није хтела да га говори пред својом децом, као да је у влашком језику нешто кужно и болесно, што може заразити њену нејач!

в) У погледу **етничког идентитета**, применом најновијих теорија заснованих на развоју *антиролологије етнициитета*, данашњи Власи се могу сврстати у групу народа са тзв. *двојним идентичијетом*, у коме се јасно уочавају три нивоа:

- 1) етнички *инстинкти*,
- 2) етничка *свест* и
- 3) *национална свест*.

По *етничком инстинкту* и *етничкој свести*, Власи припадају румунском народу, али по *националној свести* припадају Србима! Сликовито речено, савремени Власи су на два „спрата“ Румуни, а на трећем, кровном – Срби, што даље значи да Власи немају *румунску националну свест*, јер се она – као и свака друга национална свест - формира током сложених историјских процеса када један народ на одређеној територији почне да ствара своју националну државу, што на крају доводи и до прерастања тога народа у *нацију*. Стварање савремене румунске државе и нације одвијало се на простору са кога су се преци наших Влаха иселили читав век раније; истовремено, с друге стране, они су на подручју Србије, заједно са српским народом, били активни субјект у процесу стварања савремене српске државе и српске нације. Пошто је национална свест сачињена од компонената патриотизма, националног поноса и сличних осећања колективне оданости државној заједници, Власи бурно реагују на сваки покушај измене њеног садржаја, и спремни су да се одрекну чак и *саме етничке посебности*, не би ли одагнали сумњу са себе да због ње доводе у питање и опстанак саме државе!

Ова врста *етничке егзистенције*, која се може у потпуности разумети само у оквиру тзв. „теорије жртве“, један је од кључних фактора који генерише све облике активног и пасивног отпора који се осећа на сваком кораку у свим влашким срединама, при покушају да се *било шта* уради на јачању влашке самосвести и афирмацији влашке традиционалне културе. На крају, то се одражава као специфична етничка мимикрија и на саме пописе становништва, због чега су они увелико нетачни када су србијански Власи у питању!

Румуни у српском Банату, иако етнички сродни са нашим „Унгурјанима“, јер потичу са истог арела и настали су из исте матрице, постали су држављани Србије у *пошитоно друшћу* историјском контексту: они су већ били *формирана румунска мањина* на подручју Аустро-Угарске, када су као становници Баната припали Краљевини Југославије приликом разграничења са Румунијом на мировној конференцији у Паризу.

ТАБЕЛА 1: шематски приказ двојног етничког идентитета Влаха:

Нивои свести	Делови идентитета	
	Румунски	Српски
Национална свест	-	+
Етничка свест	+	-
Етнички инстинкт	+	-

III - ЦИЉ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА КРОЗ ШКОЛСКИ СИСТЕМ

Полазиште за одређивање овог важног циља јесте следећа оцена о стању језика, као основног чиниоца етничког идентитета, до које сам дошао систематским теренским радом последњих деценија:

Влашки језик, као инородни дијалекат у активној двојезичној ситуацији са српским књижевним језиком, у завршној је фази одумирања; шта више: заједно је у кому из које га не може пробудити ни књижевни румунски, како је мислио стари Савети, ни његово постојано постојање за службени језик, како очекује нови!

Фрагменти компендијума имају за циљ да укажу на једини начин на који се у овоме моменту влашки језик може пробудити из те своје летаргије, али и да покаже како може, као такав, да прими „терет“ књижевног румунског језика, а да при том дефинитивно не уништи своје крхко језичко биће!

Модел који предлажем, има заправо два суштинска циља:

1 – да створи повољну атмосферу за превазилажење огромног језичког јаза између генерација у кући (као основној ћелији друштва), како би млади родитељи (као основна циљна група), из савремених разлога и у интересу будућности деце, наставили да користе влашке дијалекте као део своје етничке интимае, чиме би се очувао живи контакт са наслеђем, али би се очувала и солидна основа за лакше усвајање и веће разумевање страних израза и појмова, који су настали из латинског језика, а сачувани су до данас у светској баштини као ознака досегнутог степена развоја личног и општег образовања. (При овоме треба имати у виду да се управо образовање сматра најзначајним људским ресурсом, који ће у будућности имати све већи утицај на светске процесе, па чак – може се слободно рећи – и на сам опстанак људске врсте на нашој планети!);

2 – да се млади Власи упознају са књижевним румунским језиком, (у методолошком смислу као делимично страним језиком), да савладају његове основе и стекну образовање које ће им помоћи да се упознају са културом и историјом румунског народа, коме они етногенетски припадају, и са којим имају вишемиленијумски период заједничке историје. (Из овога следи практичан закључак да се не може упознати историја Влаха док се добро не упозна историја Румуна).

Без обзира на то која ће се „стратегија“ применити у тзв. „очувању влашког идентитета“, пре или касније сваки образовани Влаха ће открити огромну сличност између свога језика, обичаја и веровања и истих етнографских садржаја са одређених подручја данашње Румуније, одакле су им се преци доселили! Јер је та сличност већа од оне коју свако у Србији види када, на пример, упоређује Србе из околине Врања и Србе из Војводине! А при том ником не пада на памет да тврди како једни или други, због те разлике, не припадају српској нацији! Кроз такву „хеуристичку катарзу“ прошла је цела моја генерација. Лично, на пример, не само да нисам имао појма о Румунији, него сам се у првом разреду средње школе, веома изненадио кад сам схватио да Влаха има и на другим странама Србије, много удаљенијим од Танде и Лазнице, до којих је тада допирало моје дечје позунавање влашке „географије“!

IV - ОБРАЗОВНИ МОДЕЛ И КОНЦЕПТ ПРИМЕНЕ

Образовни модел кроз који ће се остварити наведени циљеви, садржи концепт о учењу кроз две фазе школског узраста:

- у првој, од I до IV разреда ученици би радили само на упознавању и учењу свога дијалекта, који се говори у локалној средини, и стицали вештине писања на њему, а

- у другој, од V до VIII, учили би књижевни румунски, али би се истовремено наставило даље усавршавање дијалекта, сада кроз упоређење сличности и разлика између њега и књижевног језика; у садржинском смислу, преко румунске фолклорне и друге литературе, упознао би се и компаративни дијалектолошки материјал прикупљен на подручју Румуније, нарочито у Банату и Олтенији. Ова грађа је од изузетног образовног и педагошког значаја за Влахе, јер испуњава огромну празнину која постоји због тога што таква грађа није благовремено

сакупљена и код Влаха на подручју Србије! АФИ систем фонетске транскрипције неопходан је између осталог да би се могла читати литература са овим за Влахе драгоценим материјалом!

Народне културе чија је традиција искључиво усмена, која не оставља иза себе писане трагове да би их проучавала историја, нити материјалне остатке да би их ископава археологија, све што имају и могу о себи да кажу, чувају у живоме језику!

V - ДИНАМИКА УЧЕЊА И ТРЕТМАН ПИС(А)МА

У погледу динамике усвајања писма као дела програмских садржаја, овај модел се ослања на нешто што би се могло назвати „методом сателита“: увелико ће се користити чињеница да ђаци у оквиру наставе српског језика већ уче *два писма*, и то у првом разреду ћирилицу а у другом латиницу, па ће се годишњим програмом рада предвидети да се „влашко писмо“ (које се у овом случају подразумева у обе варијанте), учи *после* савладане српске ћирилице, а влашка латиница *после* савладане српске латинице. У оба случаја, с обзиром да се ради о дијалектима, кључни ортографски принцип треба да буде *фонетски*! Сваки други приступ обесмислио би целу стратегију и урушио стубове на којима почива идентитет, јер би знатно лаицизирао један важан аспект етничке самосвести који је одувек био еминентно подручје науке и струке!

У овом моделу потпуно су задовољени основни методолошки принципи учења:

- од лакшег ка тежем,
- од простог ка сложеном и
- од познатог ка непознатом.

У случају влашке ћирилице, пошло би се, као што је већ речено, од већ научене српске ћирилице, и једина новина била би слова за гласове којих нема српски језик; у банатском наречју, којим говори две трећине Влаха, реч је о *ѡеѡ* нових знакова, а у олтенском, којим говоре Царани, ортографско поклапање је врло високо, па треба додати *само два* (евентуално три) нова знака да би се могло у потпуности писати и на томе дијалекту.

Ти различити знакови узете се из *ѡалеѡе АФИ сисѡема*, који је развијен као интернационални стандард управо за фонетско писање на дијалектима. Они ће се касније у потпуности користити у влашкој латиници, а део знакова остаће у функцији и када се буде прешло на учење писма књижевног румунског језика.

То су, за писање на ћирилицу, следећи „афи“ знакови:

- а) заједнички за оба дијалекта: **ѡ** („мукла а“) и **ѡ** („мукло и“),
 - б) за банатске говоре још и: **ѡ** (dz, „африката“), **ѡ** („умекшано ѡ“) и **ѡ** („умекшано ѡ“)
- (Називи слова, сем овога за „дз“ јесу моја домишљања, настала из потребе да се поједноставе сложене фонетске дескрипције).

У погледу „влашке латинице“ залажем се за примену познатог АФИ система, и то са пуним поштовањем фонетског принципа, а у оквиру могућности коју пружа УТФ-8 словни стандард. Јер, савремена школа у којој мали Власи треба да уче и примењују свој матерњи језик јесте *инѡернеѡ*, школска учионица је *феѡсбук*, табла *јуникод* а креда - *рачунар* и *мобилни ѡелефон*! Ко није у стању да схвати, или разуме овај аспект нашега проблема, не би требало да се осећа спремним ни да доноси одлуке у вези са тим, јер било шта да одлучи – истог трену ће постати анахроно!

Овде нећу улазити у технички аспект конкретног словног система који се може применити у оквиру овога модела, јер би га ваљало најпре темељно разложити и утврдити у оквиру посебне експертске групе; важније је задржати пажњу на стратегији, принципима и модалитетима, и о њима заузети став. При томе, дакако, не треба ни једног тренутка губити из вида оно што сам већ истакао: *одлука о начину ѡисања не доноси се у времену када се „слова режу у Јерменском манасѡиру“, као у доба Вука Караѡића, или на „буквиној кори у ѡсѡирској доколици“, као у доба наших ѡредака, већ у време инѡернеѡа и јуникода!*

На следећој табели приказан је шематски изглед модела који се овде образлаже.

ТАБЕЛА 2 – Распоред почетка учења основних садржаја влашког и румунског језика у односу на динамику учења српског језика

	Разред	Настава српског језика	Настава влашког језика	Службени назив предмета
	А	Б	В	Г
1	V- VIII		Учење румунског језика и писма, уз проширено учење дијалеката	Румунски језик / Limba română
2	IV			Влашки језик / Љимба руміњаскă / Țimba rumînskă
3.	III		Учење влашке латинице	
4.	II	Учење латинице	Учење влашке ћирилице	
5.	I	Учење ћирилице	Учење локалног дијалекта, методом усменог разговора, применом сликовница и сл., по програму рада за бивше „приправне“ разреде	

С обзиром на фактичко стање на терену, знатан број влашке деца ће и сам влашки језик с почетка морати да уче као страни језик, с том разликом што ће га моћи чути и активно примењивати у кући и у друштвеној средини, па ће његово учење тећи много лакше и брже, у односу на класичне стране језике. С друге стране, реално је очекивати да ће управо такав приступ придобити најпре родитеље, а потом и ширу сеоску заједницу, и одобривољити их да наставе да користе влашки језик. Школа ће бити само место одакле се дају потицаји, а права учионица ће бити свакодневни живот. Ваља приметити и то да ће сада Власи морати да иду у неку врсту „припремног разреда“ да би учили влашки, који су заборавили, као што су некада њихови родитеље и ишли у припремни разред да би учили српски, који нису знали.

Лично већ дуго сањам дан када ће моје унукe доћи из школе и рећи:

„Дедааа, ам ђи *домаћи* сî ма-нвјец о повастă пи руміњашће!“

VII - НАСТАВНО ОСОБЉЕ

За учење влашког језика, односно за програм рада од I до IV разреда, одговарајући учитељски кадар се може наћи *тошћово у свакој основној школи*, међу наставним особљем влашког порекла *било које сџруке*. Свако је од њих већ говорник некога дијалекта, и са лакоћом може да допуни своје наставничко умеће и вештинама довољним да се остваре програмски задаци из овог новог наставног предмета. Због малог фонда часова (2 недељно), један овакав наставник могао би да држи наставу у више суседних основних школа, и то неће бити ништа ново у нашем школству, где је такав вид допуне фонда часова нормална појава.

За потребе наставе на румунском језику, неопходно је остварити пуну сарадњу са одговарајући просветним органима румунске националне мањине из Војводине. А није нереално очекивати да ће неко од кадрова из претходне групе бити заинтересован за стручно оспособљавање и за рад у вишим разредима.

